

ความตายกับภาพตัวแทน

09.07.62

เอกภพ สิทธิวรรณธนะ

เพื่อให้เข้าใจและถ่ายทอดความรู้สึกต่อความตาย ซึ่งเป็นสภาวะนามธรรมได้มากขึ้น มนุษย์รู้จักที่จะเปลี่ยนสิ่งนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมด้วยการสร้าง บุคลาธิษฐาน หรือ การสร้างภาพตัวแทน (Personification) เพื่อใช้สื่อสารในวรรณกรรม ตำนาน ภาพวาด หรือภาพยนตร์

ภาพตัวแทนของความตายสากลคือยมทูต มีลักษณะที่ร่วมกันคือ ภาพของโครงกระดูก หรือเงาดำในผ้าคลุมสีดำ ถือเคียวยักษ์ ปรากฏตัวเมื่อผู้ป่วยใกล้เสียชีวิต และพาดวงวิญญาณไปยังโลกหลังความตาย ภาพตัวแทนลักษณะนี้ดูน่ากลัว น้อยคนนักที่อยากเจอ ใครเจอเข้าก็อยากหนีไปให้ไกล

ภพยมทูตสะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตและความตายที่น่าสนใจ โลกทัศน์ดังกล่าวเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ในคดียุคกรีกโบราณ มีเทพชื่อว่าธานาทอส (Thanatos) แปลตรงตัวว่าความตาย เป็นบุตรของนิคซ์ (Nyx) หรือกลางคืน เป็นพี่น้องฝาแฝดกับฮิปโนส (Hypnos) เทพแห่งการหลับไหล ธานาทอสเป็นอยู่ในรูปของชายแก่มีปีก แต่บางครั้งปรากฏในรูปชายหนุ่ม

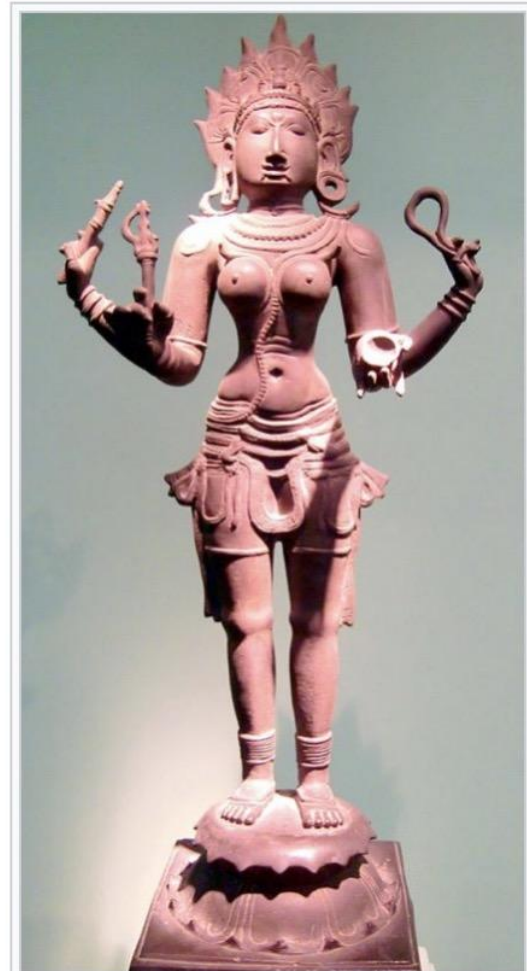

Thanatos as a winged youth, c. 325–300 BC, at Temple of Artemis, Ephesos

ตำนานพื้นบ้านสแกนดิเนเวีย ความตายอยู่ในรูปของ เฮล (Hel) เทพีแห่งความตายที่ควบคุมอาณาจักรชื่อเดียวกัน ในทางภาษาศาสตร์ เฮล เป็นคำในตระกูลอินโดยูโรเปียน มีความหมายเดียวกับ กาลี (Kali) หรือเทพีแห่งกาลเวลา การทำลายล้าง และการเกิดใหม่ ของอินเดียนั่นเอง

Hel (1889) by Johannes Gehrts, pictured here with her hound *Garmr*.

A Tamil depiction of Kali.

ในในปี ค.ศ. 1347 - 1351 ทั่วทั้งยุโรปประสบทุกข์ภัยจากกาฬโรค ที่คร่าชีวิตชาวเมืองถึง 95 - 200 ล้านคน ยุคนี้เองที่มีตำนาน ยมทูตคนใหม่ชื่อเปस्ता (Pesta) ปรากฏตัวในรูปของหญิงแก่สวมชุดสีดำ ในมือถือคราดไม้ หรือไม้กวาด ว่ากันว่า หากพบเปस्ताถือคราด จะมีบางคนในหมู่บ้านที่รอดจากกาฬโรค แต่ถ้าพบเปस्ताถือไม้กวาด ทุกคนในหมู่บ้านจะเสียชีวิตทั้งหมด

ค.ศ. 1957 โลกมีภาพตัวแทนของความตายสมัยใหม่จากภาพยนตร์สวีเดนเรื่อง The Seventh Seal กำกับโดย Ingmar Bergman เสนอภาพมृतในชุดผ้าคลุมสีดำ ปรากฏตัวต่อหน้าอัศวินที่เพิ่งกลับจากสงครามครูเสด ผู้กำลังสับสนชีวิตจากเหตุการณ์สงคราม ขณะที่บ้านเกิดกำลังเผชิญกาฬโรคและการล่าแม่มด อัศวินพบมृतมารับวิญญาณของตน เขาจึงทำความตายด้วยการดวลเกมหมากรุก และวางเดิมพันว่า หากเขาเล่นชนะ จะรอดพ้นความตายครั้งนี้ แต่ถ้าเขาแพ้ จะยอมตายและเดินทางไปกับยมทูต

ทั้งสองสนทนากันถึงความหมายของชีวิตและความตายระหว่างเล่นหมากรุก และเมื่อเกมใกล้จบกระดาน อัศวินพบว่าตนกำลังจะแพ้ จึงล้มกระดานทิ้งเสียและวิ่งหนีไป ทั้งคำถามให้ผู้ชมคิดว่า ถึงที่สุดแล้ว เราหนีความตายได้จริงหรือ ภาพมृतที่ปรากฏในสื่อใหม่นี้เอง ที่เป็นภาพมृतสมัยใหม่ติดตาผู้คนทั่วโลก ทั้งที่เคยชมภาพยนตร์หรือไม่ก็ตาม

ในอินเดีย เรียกยมทูตว่า ยม (Yama) ซึ่งเป็นราชาของกฎแห่งกรรมที่อยู่ดิธรรมายิ่ง พญายมขี่ควายดำ มือถือบังพาศ แบกหามดวงวิญญานจากโลกมนุษย์ไปตัดสินกรรมที่ยมโลก ที่นั่นจะมีพระเจดคุปต์ รักษาคุ้มครองบันทึกรกรรมดีและกรรมชั่ว วิธีการตัดสินคือการนำเอาความดีความชั่วมาชั่งตวง หากกรรมดีมากกว่าก็จะไปเกิดใหม่ในภพภูมิที่ดี

ภาพตัวแทนของความตายในยุคจารีต ยมทูตในสังคมต่างๆ จึงเป็นตัวละครหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายแบบจำลองชีวิตในฝ่ายจิตว่า ชีวิตคืออะไร โลกหลังความตายมีอะไรอยู่ (ตายแล้วเกิดใหม่ หรือตายแล้วไปรอดตัดสินว่าจะได้กลับไปอยู่กับพระเจ้าหรือไม่) ยมทูตยังอธิบายกลไกของชีวิต เช่น เคียวของยมทูตทำหน้าที่ตัดสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างกายกับจิต ก่อนจะพาดวงจิตเดินทางต่อไปยังปรโลก

ภาพตัวแทนของความตายยังสะท้อนความรู้สึกหวาดหวั่น เมื่อต้องเผชิญความตายในลักษณะต่างๆ สแกนดิเนเวีย มียายแก่เปสตา ยมทูตที่มารูปร่างและเรื่องเล่าออกจะน่ากลัวออกสั๊กหน่อย

ยมทูตในอินเดียทำหน้าที่ขัดเกลาศีลธรรมของสังคม ความตายคือขั้นตอนหนึ่งของการได้รับความยุติธรรมจากการทำตามหรือละเมิดกฎแห่งกรรม ทั้งยังสะท้อนโลกทัศน์เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

ถึงกระนั้น ในสังคมสมัยใหม่ ผู้คนต้องการภาพตัวแทนของความตายที่หลากหลายและตอบโจทย์มากขึ้น โดยเฉพาะการพยายามให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการตายตามธรรมชาติ การมีชีวิตและความสัมพันธ์ที่ดี เราจึงมียมทูตดังที่ปรากฏในเรื่อง “หากโลกนี้ไม่มีแมว” ซึ่งสื่อสารทัศนคติต่อความตายดังกล่าวกับคนเป็นมากขึ้น ให้ข้อคิดบทเรียน หรือแม้กระทั่งปลอบประโลมคนสมัยใหม่ให้มองความตายเป็นเรื่องธรรมดา มองเห็นแง่มุมที่ดีในชีวิตมากขึ้น

ยมทูตจากภาพยนตร์เรื่อง หากโลกนี้ไม่มีแมว

ในงาน Last Life Lesson คุณหญิงจันทรี หาญเจนลักษณ์ ยังยกแง่มุมที่น่าสนใจว่า สังคมสมัยใหม่ น่าจะพิจารณาทบทวนภาพตัวแทนของความตายให้มีลักษณะที่ไม่น่ากลัวเกินไป แต่ก็ไม่ใช่ความตายจะเป็นเรื่องตึงจนปรารถนาตายก่อนเหตุสมควร คุณหญิงจันทรี ยังยกตัวอย่างจากวิดีโออะนิเมชันเรื่อง The Life of Death ที่พระอาจารย์ชยสาโรส่งมาให้ดู มันคือเรื่องราวของยมทูตกับแม่กวาง ที่ปะทะสังสรรค์กันอย่างน่าสนใจ ซึ่งท่านสามารถคลิกชมวิดีโอเต็มเรื่องได้ที่ด้านล่าง

<https://youtu.be/ofnCdC8P70g> วิดีโอ The Life of Death

น่าติดตามต่อว่า ภาพตัวแทนของความตายจะพัฒนาต่อไปอย่างไรในสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งมีผู้ต้องรับมือกับความเจ็บป่วยและความตายต่างจากสังคมยุคก่อนอย่างมาก

คุณหญิงจันทรี ชาญเจนลักษณ์ ในงาน The Last Life Lesson

ภาพประกอบ

[https://en.wikipedia.org/wiki/Death_\(personification\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Death_(personification))

<https://www.deviantart.com/branmuffinbri/art/30-Days-of-Monsters-1-Pesta-563717624>

<http://gloriousindia.in/indian-mythology/lesser-gods/yama/>